

ABDULLA QAHHORNING “SAN’ATKOR”, “ADABIYOT MUALLIMI” VA “XOTINLAR” HIKOYALARIDA IJTIMOYI ZIDDIYAT VA INSON QADRI: QIYOSIY-ILMIY TAHLIL

Abdujabborova Madina To’lqin qizi

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,

Turizm fakulteti, KD-80i

E-mail: madinaabdujabborova39@gmail.com

+99888-710-23-56

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20343525>

ARTICLE INFO

Received: 20th May 2026

Accepted: 21st May 2026

Published: 22nd May 2026

KEYWORDS

Abdulla Qahhor, hikoya, realizm, satira, kinoya, ijtimoiy ziddiyat, inson qadri, ayol obrazi, soxta ziyolilik, badiiy detal.

ABSTRACT

Mazkur maqolada Abdulla Qahhorning “San’atkor”, “Adabiyot muallimi” va “Xotinlar” hikoyalarida aks etgan ijtimoiy ziddiyatlar, inson qadri, ma’naviy tanazzul, savodsizlik, soxta ziyolilik va ayol shaxsining jamiyatdagi o’rni qiyosiy-ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Adibning hikoyalarida oddiy hayotiy voqealar orqali chuqur ijtimoiy va ma’naviy muammolar ochib berilishi ko’rsatiladi. “San’atkor” hikoyasida san’atkor nomi bilan haqiqiy madaniyat o’rtasidagi tafovut, “Adabiyot muallimi”da bilim va soxta bilimdonlik ziddiyati, “Xotinlar” hikoyasida esa ayol shaxsi, jasorati va ijtimoiy ongning o’zgarishi tahlil etiladi. Maqolada Qahhorning satira, kinoya, realizm va badiiy detal vositalaridan foydalanish mahorati yoritiladi.

KIRISH

O’zbek adabiyotida Abdulla Qahhor hikoya janrining eng yirik vakillaridan biri sifatida e’tirof etiladi. Uning hikoyalari hajman ixcham bo’lsa-da, mazmunan nihoyatda chuqurdir. U oddiy voqea, sodda dialog yoki kichik badiiy detal orqali inson ruhiyati, jamiyatdagi illatlar va ma’naviy muammolarni ochib bera olgan adibdir.

Abdulla Qahhor ijodining asosiy xususiyati shundaki, u jamiyatdagi muammolarni bevosita pand-nasihat orqali emas, balki obraz, vaziyat, kinoya va satira orqali ko’rsatadi. Uning asarlarida kulgi ko’pincha yuzaki kulgi emas; u insonni o’ylantiradigan, ayrim hollarda uyaltiradigan va jamiyatdagi muammoni ko’rsatadigan badiiy vositaga aylanadi.

“San’atkor”, “Adabiyot muallimi” va “Xotinlar” hikoyalari Abdulla Qahhorning ijtimoiy hayotga tanqidiy nigoh bilan qaraganini yaqqol ko’rsatadi. Bu uch hikoya turli mavzularga bag’ishlangan bo’lsa-da, ularni birlashtirib turuvchi umumiy jihat mavjud: yozuvchi har bir asarda inson qadri qanday holatda sinovga tushishini ko’rsatadi.

“San’atkor” hikoyasida san’atkor nomi bilan haqiqiy madaniyat o’rtasidagi tafovut ochiladi. “Adabiyot muallimi”da o’qituvchi nomini olgan, ammo adabiyotning asl mohiyatini tushunmaydigan soxta ziyoli hajv qilinadi. “Xotinlar” hikoyasida esa ayollar haqidagi eski tasavvurlar, ularning jamiyatdagi o’rni va ayol shaxsining ijtimoiy ongdagi qayta anglanishi

badiiy talqin qilinadi

Mazkur maqolaning maqsadi Abdulla Qahhorning ushbu uch hikoyasida aks etgan ijtimoiy ziddiyatlar, ma'naviy muammolar va inson qadri masalasini qiyosiy tahlil qilishdan iborat. [4][5][1][2][3]

ADABIYOTLAR TAHLILI

Abdulla Qahhor hikoyalari o'zbek adabiyotshunosligida ko'p o'rganilgan. Adibning hikoyachilik mahorati, satirik uslubi, ixcham syujeti, kuchli badiiy detali va xalqona tildan foydalanish mahorati ko'plab tadqiqotchilar tomonidan ta'kidlangan.

Abdulla Qahhor hikoyalarining asosiy kuchi shundaki, u voqeani ortiqcha bezamaydi. Yozuvchi ko'p gapirmaydi, lekin aniq aytadi. Shu sababli uning hikoyalarida har bir so'z, har bir dialog va har bir detal muhim vazifa bajaradi. "San'atkor" hikoyasidagi traktorchi va ashulachi o'rtasidagi qisqa epizod, "Adabiyot muallimi"dagi Boqijon Baqoyevning o'zini tutishi, "Xotinlar" hikoyasidagi Asqar otaning ayollar haqidagi tasavvuri o'zgarishi ana shunday badiiy mahorat namunalari.

"San'atkor" hikoyasining matnida ashulachi-san'atkorning traktorchi tanqidiga chiday olmasligi, "traktor qayoqdayu, 'chorzarb' qayoqda" tarzida o'ylashi beriladi. Bu epizod san'atkorning ichki kibrini va oddiy mehnatkash insonni mensimasligini ochadi. [4][5]

"Adabiyot muallimi" hikoyasida esa Boqijon Baqoyev o'zini "nafis adabiyot muallimi" deb biladi, lekin hikoya davomida uning adabiyotga yuzaki munosabati, fikrlarining sayozligi va o'zini bilimdon qilib ko'rsatishga urinishi ochiladi. [6][1]

"Xotinlar" hikoyasi esa Asqar ota obrazi orqali ayollar haqidagi qarashlarning o'zgarishini ko'rsatadi. Hikoyada Asqar ota xotinlar suhbatida bo'lmaganini, ularning hayoti va kamolotiga yetarlicha razm solmaganini anglaydi. Bu jihat hikoyaning markazida ayol shaxsiga yangicha qarash masalasi turganini ko'rsatadi. [2][3][7]

ASOSIY QISM

1. "San'atkor" hikoyasida nom va mohiyat ziddiyati

"San'atkor" hikoyasi Abdulla Qahhor satirasining ixcham, lekin o'tkir namunalardan biridir. Hikoyada tashqi tomondan oddiy voqea beriladi: ashulachi-san'atkorning oddiy traktorchi savodsizlikda tanqid qiladi. Ammo bu voqea ortida chuqur ma'naviy muammo turadi.

San'atkor o'zini oddiy odamdan yuqori qo'yadi. U traktorchini san'atni tushunmaydigan, past saviyali odam deb hisoblaydi. Biroq adib voqeani shunday quradiki, aslida kimning saviyasi pastligi o'quvchiga ayon bo'ladi. San'atkor nomi bor odamning o'zi haqiqiy madaniyatdan, tilga hurmatdan va kamtarlikdan yiroq ekani ko'rinadi.

Bu hikoyada asosiy ziddiyat san'at va savodsizlik o'rtasida emas, balki **nom va mohiyat** o'rtasidadir. San'atkor degan nom bor, lekin bu nomga mos ichki madaniyat yo'q. Yozuvchi shu orqali jamiyatda uchraydigan muhim illatni fosh qiladi: ayrim insonlar kasb, unvon yoki obro' bilan faxrlanadi, lekin shu nomning mas'uliyatini his qilmaydi.

Hikoyada traktorchi obrazi ham muhim. U oddiy mehnatkash inson sifatida ko'rinadi, lekin uning tanqidi asosli. Abdulla Qahhor bu obraz orqali shuni ko'rsatadi: haqiqiy madaniyat faqat sahnada, unvonda yoki tashqi obro'da emas, balki insonning so'zida, fikrida va o'ziga tanqidiy qaray olishida namoyon bo'ladi.

"San'atkor" hikoyasining bugungi dolzarbligi ham kuchli. Hozirgi davrda ham nomi bor, lekin mohiyati yo'q "mutaxassislar", obro' ortidan quvib, ichki saviyasini unutgan insonlar uchraydi. Shu jihatdan Qahhor bu hikoyada san'atkorga xos shaxsiy kamchilikni emas, jamiyatdagi kengroq ma'naviy muammoni ko'rsatadi. [1]

2. "Adabiyot muallimi" hikoyasida soxta ziyolilik tanqidi

"Adabiyot muallimi" hikoyasida Abdulla Qahhor Boqijon Baqoyev obrazi orqali soxta ziyolilik, yuzaki bilim va adabiyotga mas'uliyatsiz munosabatni hajv qiladi. Boqijon Baqoyev o'zini

“nafis adabiyot muallimi” deb biladi, lekin uning nutqi, fikrlashi va muomalasi uning haqiqiy saviyasini ochib beradi.

Bu hikoyada adibning satirik mahorati juda aniq ko‘rinadi. Yozuvchi Boqijon Baqoyevni ochiqdan-ochiq tanqid qilmaydi. U qahramonni o‘z nutqi, o‘z harakati va o‘z bilimsizligi orqali fosh qiladi. Bu usul Abdulla Qahhor hajvining eng kuchli tomonlaridan biridir: personaj o‘zini o‘zi ochib beradi.

Boqijon Baqoyevning muammosi faqat bilimsizligida emas. Eng xavfli jihat shundaki, u o‘z bilimsizligini anglamaydi. U o‘zini bilimdon deb hisoblaydi, ammo adabiyotning tarbiyaviy, estetik va insoniy mohiyatini tushunmaydi. Shu sababli u adabiyot muallimi bo‘lsa ham, adabiyotga ruhiy yaqinlikdan mahrum.

Bu hikoya bugungi ta‘lim tizimi uchun ham dolzarb fikr beradi. Har qanday jamiyatda o‘qituvchi faqat fan nomini bilishi yetarli emas; u o‘rgatayotgan sohaning ruhini, mohiyatini va inson tarbiyasidagi ahamiyatini tushunishi kerak. Abdulla Qahhor Boqijon Baqoyev orqali shuni ko‘rsatadiki, soxta bilimdonlik oddiy kamchilik emas, balki jamiyat uchun xavfli hodisadir. Chunki bunday odam nafaqat o‘zi bilmaydi, balki boshqalarga ham noto‘g‘ri ta‘sir qiladi.

“Adabiyot muallimi” hikoyasining chuqur ma‘nosi shundaki, haqiqiy ziyolilik diplom, lavozim yoki balandparvoz gaplar bilan o‘lchanmaydi. Haqiqiy ziyoli — fikrlaydigan, o‘z ustida ishlaydigan, o‘z bilimi oldida mas‘uliyat sezadigan insondir. [2]

3. “Xotinlar” hikoyasida ayol shaxsi va ijtimoiy ong o‘zgarishi

“Xotinlar” hikoyasi Abdulla Qahhor ijodida ayol obrazi va jamiyatning ayolga munosabati masalasini yorituvchi muhim asarlardan biridir. Bu hikoyani faqat maishiy mavzudagi asar sifatida tushunish to‘g‘ri emas. Unda ayollar hayoti, ularning ijtimoiy o‘rni va erkak ongidagi o‘zgarish masalasi badiiy tasvirlanadi.

Hikoyada Asqar ota obrazi alohida ahamiyatga ega. U ilgari xotinlar hayotiga chuqur e‘tibor bermaganini anglaydi. Ayollarning turmushi, suhbatlari, o‘zgarib borayotgan dunyoqarashi unga yangicha ko‘rinadi. Bu yerda adib oddiy bir insonning ichki uyg‘onishi orqali jamiyat ongidagi o‘zgarishni ko‘rsatadi.

Asarda Ma‘rifatxon obrazi va u haqidagi xotira ham muhim ma‘no kasb etadi. Asqar ota inqilob uchun qurol ko‘targan o‘zbek ayollaridan Ma‘rifatxon voqeasini eshitib, uning qabrini ziyorat qilish niyatida yuradi. Bu epizod ayol obrazini faqat uy-ro‘zg‘or doirasida emas, balki tarixiy jasorat va ijtimoiy faollik darajasida talqin qilish imkonini beradi. [3]

Abdulla Qahhor bu hikoyada ayolni passiv obraz sifatida bermaydi. Aksincha, u ayolning jamiyatdagi o‘rni, ma‘naviy kuchi va tarixiy jarayondagi ishtirokini ko‘rsatadi. Asqar otaning “ko‘zi ochilishi” esa faqat bir odamning fikri o‘zgarishi emas; bu jamiyatda ayol shaxsiga yangicha munosabat shakllanayotganining badiiy ifodasidir.

“Xotinlar” hikoyasining bugungi dolzarbligini ham shundaki, unda ayolning qadr-qimmatini, ijtimoiy faolligi va jamiyatdagi o‘rni haqida fikr yuritiladi. Bugungi kunda ham ayollar ta‘limi, kasbiy rivoji, jamiyatdagi faolligi va shaxsiy qadri muhim masalalardan biri bo‘lib qolmoqda. Qahhor bu masalani bevosita shior orqali emas, balki obraz, xotira va insoniy anglash orqali yoritadi. [7]

QIYOSIY TAHLIL

“San‘atkor”, “Adabiyot muallimi” va “Xotinlar” hikoyalari mavzu jihatidan turlicha bo‘lsa-da, ularning ichki bog‘liqligi kuchli. Uchala hikoyada ham Abdulla Qahhor inson qadrini noto‘g‘ri baholash muammosini ko‘rsatadi.

“San‘atkor”da san‘atkor o‘z nomiga mahliyo bo‘lib, haqiqiy madaniyat va kamtarlikdan uzoqlashadi. “Adabiyot muallimi”da Boqijon Baqoyev muallimlik nomiga ega, lekin haqiqiy bilim va adabiy tafakkurga ega emas. “Xotinlar”da esa ayollar uzoq vaqt jamiyat nigohida yetarlicha qadrlanmagan, ammo Asqar ota nigohi orqali ularning asl ma‘naviy qiyofasi va

ijtimoiy ahamiyati ochiladi.

Bu uch hikoyada yozuvchi bir muhim fikrni ilgari suradi: insonning qadri tashqi nom, lavozim, jins yoki ijtimoiy mavqe bilan emas, uning ichki ma'naviyati, fikri, mehnati va hayotdagi o'rni bilan belgilanadi

Uslubiy jihatdan ham bu hikoyalar bir-biriga yaqin bo'lib, ularda adib qisqa syujetdan foydalanadi, lekin shu qisqa voqea ichiga katta ma'no joylaydi. U kinoya va satirani shunchaki kulgi uchun emas, balki ijtimoiy haqiqatni ochish uchun ishlatadi. Uning qahramonlari ko'pincha oddiy odamlar, lekin ular orqali davr va jamiyatning muhim muammolari yoritiladi.

Bu hikoyalarning yana bir umumiy jihati — ularning bugungi kun bilan bog'liqligidir. "San'atkor" bugungi kunda ham nom va haqiqiy saviya o'rtasidagi farq haqida o'ylantiradi. "Adabiyot muallimi" ta'lim sifati va o'qituvchi mas'uliyati masalasini eslatadi. "Xotinlar" esa ayol qadri, gender tengligi va ijtimoiy ong o'zgarishi bilan bog'liq masalalarni yodga soladi. [1][2][3][4]

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, Abdulla Qahhorning "San'atkor", "Adabiyot muallimi" va "Xotinlar" hikoyalari o'zbek hikoyachiligining muhim namunalaridan hisoblanadi. Bu asarlarda yozuvchi oddiy hayotiy voqealar orqali chuqur ijtimoiy va ma'naviy muammolarni ochib beradi.

"San'atkor" hikoyasida adib nom va mohiyat o'rtasidagi ziddiyatni ko'rsatadi. "Adabiyot muallimi" da soxta ziyolilik va yuzaki bilim tanqid qilinadi. "Xotinlar" hikoyasida esa ayol shaxsi, ijtimoiy ong va jamiyatning ayolga munosabati masalasi badiiy talqin etiladi.

Abdulla Qahhorning badiiy mahorati shundaki, u o'quvchiga tayyor xulosa bermaydi. U vaziyat yaratadi, obrazni ko'rsatadi, dialogni beradi va o'quvchini mustaqil fikrlashga undaydi. Uning satirasi ham, kinoyasi ham, realizmi ham inson qadrini himoya qilishga xizmat qiladi. Mazkur hikoyalar bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Chunki jamiyatda hali ham nom va mohiyat, bilim va soxta bilimdonlik, ayol qadri va ijtimoiy qarashlar o'rtasidagi ziddiyatlar mavjud. Shu bois Abdulla Qahhor ijodi nafaqat adabiy meros, balki bugungi yoshlar uchun ham ma'naviy va fikriy maktabdir.

Umuman olganda, "San'atkor", "Adabiyot muallimi" va "Xotinlar" hikoyalari orqali Abdulla Qahhor insonni tashqi ko'rinish, unvon yoki jamiyatdagi mavqe bilan emas, uning ma'naviy saviyasi, halolligi, tafakkuri va insoniy qadr-qimmatini bilan baholash kerakligini ta'sirchan tarzda ko'rsatadi. [1][2][3][4][7]

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Qahhor A. **San'atkor**. Hikoya. — Ziyouz elektron kutubxonasi. URL: <https://www.ziyouz.com/portal-haqida/xarita/uzbek-nasri/abdulla-qahhor-1907-1968/abdulla-qahhor-san-atkor-hikoya>.
2. Qahhor A. **Adabiyot muallimi**. Hikoya. — Ziyouz elektron kutubxonasi. URL: <https://www.ziyouz.com/portal-haqida/xarita/uzbek-nasri/abdulla-qahhor-1907-1968/abdulla-qahhor-adabiyot-muallimi-hikoya>.
3. Qahhor A. **Xotinlar**. Hikoya. — Ziyouz elektron kutubxonasi. URL: <https://n.ziyouz.com/portal-haqida/xarita/uzbek-nasri/abdulla-qahhor-1907-1968/abdulla-qahhor-xotinlar-hikoya>.
4. Qo'shjonov M. **Abdulla Qahhor mahorati**. — Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1988.
5. Sharafiddinov O. **Abdulla Qahhor**. — Toshkent, 1998.
6. Qahhorova K. **Chorak asr hamnafas**. — Toshkent, 1987.

7. Dehqonova M. **Abdulla Qahhor hikoyalarida xotin-qizlar obrazi.** — CyberLeninka, 2023. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/abdulla-qahhor-hikoyalarida-xotin-qizlar-obrazi>.

INNOVATIVE
ACADEMY